

30. 6. 1917 prisojilno pismo
 26. 10. 1917 sklep o vknjižbi lastninske pravice, Janez Petrič
 1. 7. 1920 register deležnih pravic
 16. 3. 1923 sodba, Janez Petrič
 9. 5. 1932 potrdilo, Janez Petrič dal 1500 din za zemljišče v Šnitah
 4. 5. 1933 sklep o odpisu parcele 377/2
 24. 8. 1938 odlok

VIRI IN LITERATURA:

1. Hišni arhiv. — 2. J. Volc, Kronika vasi Kranjska gora, rokopis 1938. — 3. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1963 (str. 266). — 4. A. Novak, Kmečko gospodarstvo v Dolini. — 5. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1963 (str. 181). — 6. J. Volc, Kronika vasi Kranjska gora, rokopis 1938.

LJUBLJANSKE CENE KRUHA IN MESA V PREDMARČNI DOBI

VASILIJ MELIK

V predmarčni dobi (1813—1848) je bil v naših krajih denarna enota goldinar ali forint (kratica: gld, ft), ki se je delil na 60 krajcarjev (kr). Ta goldinar imenujemo goldinar konvencijske veljave. Goldinar konvencijske veljave, ki se je držala od leta 1753 do 1858, moramo ločiti od goldinarja poznejše avstrijske veljave, ki je gospodovala v letih 1858—1892, in od goldinarja dunajske veljave, papirnatega denarja iz časa francoskih vojn, ki je bil vreden v predmarčni dobi le dve petini konvencijskega goldinarja. Konvencijski in dunajski denar sta krožila istočasno, zato moramo biti pri branju denarnih zneskov iz predmarčne dobe zelo previdni, saj se nekje navajajo zneski v konvencijski veljavi (kratice CW, CM, MM = = Metal Münze), drugje pa v dunajski (kratica: WW). Na Štajerskem je bilo denarja dunajske veljave veliko, na ozemlju nekdanjih Ilirskih provinc pa ne, vendar se zneski tudi tu kdaj pa kdaj navajajo v dunajski veljavi. V tem članku bomo vseskozi govorili samo o goldinarju konvencijske veljave. Konvencijska veljava ima svoje ime po dogovoru (konvenciji) med Avstrijo in Bavarsko iz leta 1753, ki so mu pozneje pristopile še nekatere druge države. Po tem dogovoru so iz kölnske marke (na Dunaju 0,23389 kg) čistega srebra nakovali 20 goldinarjev. En goldinar je imel torej 11,6945 gramov srebra. Tiskali so bankovce po 1000, 100, 50 in 10 gld, kovali srebrnike po 2 in po 1 gld, 20, 10, 5 in 3 krajcarje in bakren drobiž po 1 kr, pol in četrt krajcarja.

Beseda goldinar seveda današnjemu človeku nič ne pove. Vsakdo bi hotel vedeti, koliko je to v sedanjem denarju. Odgovor na to ni lahek, ne samo zato, ker danes denar tako naglo spreminja svojo vrednost, da pri-

merjava, ki si jo zapisal v rokopisu, ne velja več, ko publikacija izide. Odgovor je težak tudi zato, ker se je temeljito spremenilo vrednotenje predmetov in storitev. Pečene piške, nekdanji simbol vsega dobrega, danes ne predstavljajo nič posebnega. Najodličnejša hrana izpred stopetdesetih let bi danes doživela obsodbo zdravnikov, češ da je nezdrava. Tudi mentaliteta ljudi se je temeljito spremenila, da ne govorimo o povsem drugi razredni strukturi družbe. Naši predniki so mnogo bolj kot mi cenili vsako malenkost, pa naj je bil to košček kruha ali novčič za četrt krajcarja. Danes je marsikdaj težko dobiti človeka za tako imenovana »nižja« fizična opravila, včasih si dobil za to ljudi, kolikor si jih hotel. Revščine, uboštva in pomanjkanja je bilo pred stopetdesetimi leti prav gotovo mnogo več kakor danes, bilo pa ni nekaterih problemov, ki nas tarejo zdaj, na primer tragedije starih ljudi na kmetijah, ki so jih vsi mladi zapustili.

Med živilske artikle, ki so še nekako najbolj ohranili svojo veljavo, sodi prav gotovo kruh, čeprav nas danes svariijo, naj ga ne jemo preveč. Seveda se moramo zavedati, da je v prvi polovici prejšnjega stoletja večina prebivalcev jedla doma pečen kruh. Kupovali so ga le v redkih neagrarnih krajih in v mestih. Mestni peki so bili po stari tradiciji pod stalnim nadzorstvom oblasti. V Ljubljani so v prvi polovici 19. stoletja na podlagi žitnih cen za vsak mesec vnaprej določili, kolikšne morajo biti žemlje in hlebci ali štruce kruha. Danes je teža, ali pravilno rečeno, masa kruha in žemelj stalna, spreminjajo pa se cene — takrat pa je bilo ravno narobe. Žemlje so bile od junija 1818 naprej po pol krajcarja in po krajcar, štruce po 3 in 6 krajcarjev, maso jim je vsak mesec vnaprej

določila posebna komisija, mestni magistrat pa je predpis razglasil. Preden pa o tem naprej govorimo, pogledjmo, kakšne masne mere so tedaj veljale pri nas. To so bili funt ali natančneje, dunajski funt (0,56006 kg), lot (0,01750187 kg) in kvint (kvintič, kvintelj, nemško Quent, Quentchen, 4,375467 g). Funt je imel 32 lotov, lot 4 kvinte. V krušnih predpisih ljubljanskega magistrata je govor tudi še o četrtinkah kvinta (1,093866 g)

Ljubljanski magistratni predpisi so ves čas premarčne dobe veljali za dve vrsti žemlje: iz boljše (čile, cvetne) moke in navadne žemlje, in za dve vrsti kruha: za pšenični in za soržični kruh. Obe vrsti kruha so od januarja 1829 naprej natančneje opredeljevali: pšenični kruh kot pšenični kruh iz testa za navadne žemlje, soržični kruh pa kot kruh iz treh četrtin ržene in ene četrtine pšenične moke. Od septembra 1833 naprej so ga imenovali »soržični pravzaprav rženi kruh« (Sorschtschenbrot eigentlich Rockenbrot). Pozneje so uvedli še dve novi kategoriji kruha: aprila 1829 kruh iz zadnje moke, januarja 1832 pa pšenični kruh iz testa za boljše žemlje (Weizenbrot aus Mundsemelteig). Mesečni razglasi »tarife za kruh in meso«, ki so ohranjeni v Zgodovinskem arhivu Ljubljane, imajo v predmarčni dobi vseskozi samo nemško besedilo.¹ Kruh iz zadnje moke ali posevnik, posevnik, posevčnik (te izraze najdemo pri Pleteršniku. novi Slovar slovenskega knjižnega jezika jih nima več) so najprej imenovali Brodgattung aus Oblas oder Nachmehlteige, nato (1830—1833) Oblasbrot aus Nachmehlteige, potem pa Oblasbrot aus Nachmehlteig, vulgo Sorschitz genannt.

Teža kruha se je spreminjala od meseca do meseca, vendar ne vedno. V letih 1820, 1830, 1840 in 1850, ki smo jih za soržični kruh v preglednici 1 vzeli za primerjavo, je ostala neizpremenjena največ 5 mesecev. Kažejo se nam različni tipi let. V letih 1820 in 1830 je

Preglednica 1

	Masa soržične štruce za 3 krajcarje (v kg)			
	1820	1830	1840	1850
januar	1,033	0,757	0,617	0,525
februar	1,033	0,696	0,617	0,525
marec	1,068	0,726	0,617	0,525
april	1,068	0,726	0,595	0,543
maj	1,068	0,726	0,573	0,560
junij	1,068	0,757	0,540	0,569
julij	1,068	0,726	0,556	0,569
avgust	0,945	0,696	0,641	0,569
september	0,753	0,640	0,757	0,569
oktober	0,696	0,617	0,757	0,543
november	0,617	0,617	0,757	0,508
december	0,591	0,540	0,757	0,516

	Cena 1 kg soržičnega kruha (v krajcarjih)			
	1820	1830	1840	1850
januar	2,9	4,0	4,9	5,7
februar	2,9	4,3	4,9	5,7
marec	2,8	4,1	4,9	5,7
april	2,8	4,1	5,0	5,5
maj	2,8	4,1	5,2	5,4
junij	2,8	4,0	5,6	5,3
julij	2,8	4,1	5,4	5,3
avgust	3,2	4,3	4,7	5,3
september	4,0	4,7	4,0	5,3
oktober	4,3	4,9	4,0	5,5
november	4,9	4,9	4,0	5,9
december	5,1	5,6	4,0	5,8

Preglednica 2

	1 funt govedine je stal krajcarjev			
	1820	1830	1840	1850
januar	6	5	7,5	8,5
februar	6	5,5	7,5	8,5
marec	6	5,5	7,5	8,5
april	6	5,5	7,5	9,5
maj	6	5,5	7,5	9,5
junij	6	6	7,5	10
julij	6	6	8	11
avgust	6	5,5	8	11
september	6	5,5	8	11
oktober	6	5,5	8	10
november	6	6	8	10
december	6	5,5	7,5	10

bil kruh v prvi polovici leta cenejši, se pravi, da se ga je za isti denar več dobilo, v drugi polovici leta pa je bil zaradi slabe letine dražji, predpisana masa torej manjša. Decembrski kruh je bil obakrat najdražji. Najcenejši je bil leta 1820 od marca do julija, leta 1830 januarja in junija. Za 3 krajcarje so Ljubljanci leta 1820 dobili v najcenejših mesecih dober kilogram soržičnega kruha (1068 g), v najdražjem decembru pa samo 591 g — razlika je bila torej skoraj pol kilograma (477 g). Če preračunamo te podatke tako, da nam povedo, koliko je stal kilogram soržičnega kruha, bomo videli, da je bilo treba zanj plačati največ 5,1 krajcarja, najmanj 2,8 krajcarja. Razlika je bila 2,3 krajcarja. Leta 1830 je bila ta razlika precej manjša; manj kot četrt kg kruha (217 g) ali 1,6 krajcarja.

Leta 1840 je bil kruh v prvi polovici leta dražji, v drugi polovici zaradi dobre letine cenejši. Najdražji je bil junija, najcenejši od septembra do decembra. Razlika med najtežjim in najlažjim ali najcenejšim in najdražjim kruhom je bila prav taka kot leta 1830. Leta 1850 je bil kruh najcenejši od junija do septembra, dražji pa je bil v prvih in zadnjih mesecih z viškom v novembru. Razlika med cenami oziroma masami kruha je bila v tem na splošno dragem letu zelo majh-

na: samo 61 g je bil najtežji hlebec težji od najlažjega, samo za 0,6 krajcarja je bil kilogram najdražjega kruha dražji od najcenejšega.

Vlado Valenčič, ki je žitni trgovini in ljubljanskim žitnim cenam posvetil zanimivo in kvalitetno monografijo, je ugotovil, da so bile v obdobju 1801/2—1860/1 najnižje cene žita največkrat, to se pravi, skoraj v tretjini let (32,3 %) meseca avgusta, nato septembra (24,2 %), julija (12,9 %), junija in maja (po 8,1 %), v ostalih sedmih mesecih od oktobra do aprila pa le malokrat, vsega skupaj v eni sedmini let (14,4 %). »Pri najvišjih cenah so bile razlike med posameznimi meseci manjše. Ni nobenega meseca,

ki bi z visokim odstotkom tako močno izstopal med drugimi, kot izstopa avgust pri mesecih z najnižjimi cenami,« pravi Valenčič.^{1a} V istem obdobju so bile cene največkrat najvišje v mesecu februarju (13,4 %), nato v marcu (11,9 %), decembru, januarju in avgustu (po 10,4 %), še manjkrat v oktobru, novembru, aprilu in juliju (po 7,5 %), nato junija (6 %) in maju (4,5 %), najmanjkrat pa v septembru (3 %). Pri primerjavi žitnih in krušnih cen moramo seveda računati s časovno razliko: žitne cene prejšnjega so bile podlaga za krušne cene naslednjega meseca.

Za naš pregled krušnih cen nismo upoštevali mesečnih cen (za vsak mesec ima podatke o žitnih cenah Valenčič), ne povprečnih

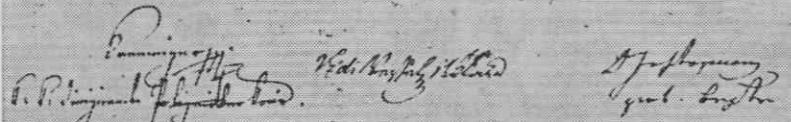
807

Brod- und Fleischartiff
für den Monath *Januar* 1815.

Gattung des Brods.	Gewicht.			Preis.	
	Pfund	Loth	Quintel	fl.	kr.
Eine Mund-Semmel	2	34	-	-	1
Ordinair Semmel	4	22	-	-	1
Ein Loth Weigenbrod	5	2	-	-	8
Schor-schittchen	1	15	3	-	8
derro	2	7	3	-	12
derro	-	-	-	-	-
Ein Pfund Rindfleisch	1	-	-	-	7

Vorstehende Satzung kömmt durch den ganzen Verlauf des Monats von den betreffenden Gewerbsleuten bey in widrigen zu befahren habenden strengster Abndung auf das genaueste zu beobachten, und es hat jedermann der sich durch etwoige Nichtbefolgung von Seite irgend eines Gewerbsmannes bevorthelt zu seyn erachtet, solches dem k. k. Polizey-Kommissariate anzuzeigen.

Stadtwagistrat Laibach am 21. Februr 1815.

letnih cen, ki bi jih iz mesečnih lahko izračunali. Omejili smo se na cene, kakor so jih določili vsako leto za mesec september. Leta 1820 in 1830 je bila septembra cena soržičnega kruha nekako v sredi med najvišjo in najnižjo mesečno ceno in nekoliko višja od povprečne letne cene (1820 september 4,0 kr za kg, letno povprečje 3,4 kr — 1830 september 4,7 kr, letno povprečje 4,4 kr), leta 1840 in 1850 pa je bila septembrska cena obenem tudi najnižja (1840 september 4,0 kr, letno povprečje 4,7 kr — 1850 september 5,3 kr, letno povprečje 5,5 kr).

Razen za kruh so ljubljanski mestni predpisi določali mesečne cene tudi za meso. Ne za vse vrste mesa, temveč samo za govedino. Teletino, koštrunovo, svinjsko in druge vrste mesa so očitno prodajali po prostih cenah. Mesne tarife predmarčne dobe ne govorijo o boljših ali slabših delih govedine ali o kvalitetnih razredih. Take določbe nastanejo šele pozneje. V predmarčni dobi določajo predpisi samo ceno za funt govedine, od julija 1832 še natančneje: brez privage. Od julija 1824 do julija 1832 so razlikovali meso pri mestnih in meso pri podeželskih mesarjih. Mesu podeželskih mesarjev je bila navadno predpisana za pol krajcarja nižja cena. V začetku petdesetih let so se pojavile tri kategorije govedine: prvič, meso pitanih volov, drugič, meso vprežnih volov, krav in bikov, tretjič, govedina z dežele. Druga kategorija je bila za krajcar cenejša od prve, govedina z dežele še za krajcar cenejša od druge kategorije. V naših računih smo upoštevali povsod ceno za mestne mesarje in za prvo kategorijo (pitane vole). V fasciklih ljubljanskega Zgodovinskega arhiva, kjer so ohranjeni ti razglasi cen, so od februarja 1835 naprej spravljeni tudi razglasi gorenjskega kresijskega urada, ki tudi določajo ceno govedine. Za Kranj, Škofjo Loko in Železnike določena cena je navadno za poldrug krajcar nižja od ljubljanske, za druge kraje pa velja še za pol krajcarja nižja. Od julija 1832 do marca 1847 so predpisovali v Ljubljani tudi cene za različne vrste drobovino.

Kako je ta sistem deloval, kakšna je bila kvaliteta mesa, kolikšna je bila preskrbljenost z mesom? Zdravnik Lipič, ki je leta 1834 izdal zelo podroben opis Ljubljane, piše, da je pred francosko dobo smelo prodajati meso v Ljubljani samo sedem meščanskih mesarjev. Pod Francozi pa so dovolili tudi podeželskim mesarjem po nižji ceni sekati in prodajati v mestu in vsakdo je lahko svobodno uvažal meso naprodaj. Tako je ostalo tudi po obnovi avstrijske oblasti. Ta svoboda je po Lipiču pomenila propadanje

ljubljskih mesarjev, slabšanje kvalitete mesa in tudi dražje mestno meso.² Lipičevo gledanje je gotovo pristransko — kako pa je bilo v resnici?

Predpisane cene mesa so se od meseca do meseca manj spreminjale kakor krušne cene. Primerjajmo spet leta 1820, 1830, 1840 in 1850 (preglednica 2)! V letu 1820 so bile cene mesa vse mesece enake. Leta 1830 je bila razlika med najnižjo in najvišjo ceno za funt govedine 1 krajcar, leta 1840 pol krajcarja, leta 1850 pa 2 ½ krajcarja. Ta manjša spreminljivost cen mesa je deloma tudi posledica načina za določanje cen. Pri kruhu so določali maso — masne (utežne) mere pa so mogle zajeti zelo majhne razlike. Septembra 1821 je morala tehtati soržična štruca za 3 krajcarje 1 funt in 6 lotov, leta 1831 pa 1 funt, 6 lotov in pol kvinta; razlika je znašala torej vsega samo dva grama. Pri mesu pa so se spreminjale cene. Najmanjša sprememba je znašala vselej vsaj pol krajcarja.

Tudi pri mesu bomo, kakor pri kruhu, primerjali septembrske cene. Preglednica 3 nam kaže cene za 1 kg vsakokratnega najcenejšega kruha in za 1 kg govedine v mesecu septembru od leta 1815 do 1858. Najcenejši kruh je bil najprej soržnik. Ko pa so leta 1829 uvedli kruh iz zadnje moke, je bil cenejši zdaj ta zdaj oni: dvanajstkrat posevnik, sedemnajstkrat soržnik. Letnico 1815 smo izbrali za začetek prikazovanja zato, ker za prvi september po obnovi avstrijske oblasti v Ljubljani (1814) v Zgodovinskem arhivu na žalost manjkajo podatki. Čeprav velja naše zanimanje predmarčni dobi, smo vendarle segli prek nje še v petdeseta leta. Leto 1858 smo izbrali za konec primerjave zato, ker je bil 1. novembra tega leta dokončen konec konvencijske veljave in je v celoti nastopila avstrijska veljava z drugačnimi goldinarji in krajcarji.

Kakor vidimo, so se tudi septembrske cene kruha močno spreminjale. Vendar je v 33 letih predmarčne dobe kar štirinajstkrat, torej v 42 % vseh let, tehtala septembrska štruca za 3 krajcarje 700—800 gramov. Dvanajstkrat (36 %) je bila štruca težja in cenejša, samo sedemkrat (21 %) pa lažja in dražja. Če nekoliko poenostavimo, bi torej lahko rekli, da je navadno tehtala septembrska štruca najcenejšega kruha za 3 krajcarje 750 gramov, ali, da je kilogram kruha stal 4 krajcarje, kar pomeni, da se je za en takratni goldinar navadno dobilo 15 kg kruha. Razpon med najdražjim in najcenejšim kruhom predmarčne dobe je bil 4 : 1. Najdražji je bil septembrski kruh leta 1816. Takrat je stal kilogram 9,9 kr in se je za

goldinar dobilo samo 6 kg kruha. Najcenejši je bil septembrski kruh v letih 1824 in 1825. Takrat je stal kilogram samo 2,4 kr, torej se je dalo za goldinar kupiti kar 25 kg kruha.

goldinar dalo kupiti slabe 4 kg govedine. Razpon med ceno najdražjega in najcenejšega mesa je bil v predmarčni dobi samo 1,5 : 1.

Preglednica 3

	A	B	C	D	E
1815	0,406		7,4	7	12,5
1816	0,304		9,9	8	14,3
1817	0,371		8,1	8	14,3
1818	0,792		3,8	7	12,5
1819	1,068		2,8	6	10,7
1820	0,753		4,0	6	10,7
1821	0,665		4,5	6	10,7
1822	0,971		3,1	5,5	9,8
1823	1,035		2,9	6	10,7
1824	1,234		2,4	5,5	9,8
1825	1,234		2,4	5,5	9,8
1826	1,151		2,6	5,5	9,8
1827	0,779		3,9	5,5	9,8
1828	0,726		4,1	5,5	9,8
1829	0,753	p	4,0	5,5	9,8
1830	0,706	p	4,2	5,5	9,8
1831	0,667	s	4,5	6,5	11,6
1832	0,757	s	4,0	8	14,3
1833	0,792	s	3,8	7,5	13,4
1834	0,757	s	4,0	7	12,5
1835	0,792	s	3,8	8	14,3
1836	0,853	s	3,5	8,5	15,2
1837	0,919	s	3,3	7,5	13,4
1838	0,840	p	3,6	8	14,3
1839	0,706	p	4,2	7,5	13,4
1840	0,757	s	4,0	8	14,3
1841	0,735	s	4,1	8	14,3
1842	0,792	s	3,8	7,5	13,4
1843	0,871		3,4	7,5	13,4
1844	0,879	p	3,4	7,5	13,4
1845	0,875	p	3,4	7,5	13,4
1846	0,630	p	4,8	7,5	13,4
1847	0,490	p	6,1	8,5	15,2
1848	0,569	s	5,3	8,5	15,2
1849	0,569	s	5,3	9	16,1
1850	0,700	p	4,3	11	19,6
1851	0,630	p	4,8	10	17,9
1852	0,512	p	5,9	10,5	18,7
1853	0,479	p	6,3	10	17,9
1854	0,403	s	7,4	10	17,9
1855	0,350	s	8,6	11	19,6
1856	0,490	s	6,1	11	19,6
1857	0,518	s	5,8	11,5	20,5
1858	0,621	s	4,8	12,5	22,3

A: masa najcenejše štruce za 3 kr v kg — B: najcenejši kruh: s: soržnik, p: posevnik — C: cena kilograma najcenejšega kruha v krajcarjih — D: cena funta govedine v krajcarjih — E: cena kilograma govedine v krajcarjih.

Funt govedine je stal v večini predmarčnih septembrov (osemnajstkrat) 7—8 krajcarjev, trinajstkrat je bil cenejši, samo dvakrat pa dražji. Spet poenostavljeno: navadna cena kilograma govedine je bila 13 1/2 krajcarja, za goldinar pa se je dobilo slabe 4 1/2 kg. Najnižja cena mesa, ki pa je v dvajsetih letih prevladovala, je bila 5 1/2 kr za funt (9,8 kr za kilogram), to se pravi, da se je za goldinar dobilo dobrih 6 kg govedine. Dvakrat (1836, 1847) je stal funt 8 1/2 kr (15,2 kr kilogram), to se pravi, da se je za

V prvem petletju (1815—1819) so prevladovale navadne cene mesa (7—8 kr za funt), s kruhom pa je bilo povsem drugače. Leta 1815, 1816 in 1817 so bile septembrske cene najvišje v vsej predmarčni dobi. V to obdobje spada tudi lakota iz leta 1817, zadnja v vrsti »srednjeveških« lakot na Slovenskem. Ljudem je ostala izredno dolgo v spominu.³ Bila je višek hudih časov, ki so se začeli že leta 1813. Letine so bile slabe, zlasti leta 1816. Pa naj govorimo z besedami Josipa Mala: »Vreme leta 1816 je bilo mrzlo in deževno. Zima se takrat kar ni mogla posloviti. Ves april je bil tako mrzel kakor februar, majnik pa ni bil dosti boljši. Radi vednega deževja niso mogli kmetje ne orati in ne sejati. Posamezne njive, pa tudi cela polja so ostala prečesto neobdelana in prazna. In če je kdo kar posili kaj vsejal, ni mogla setev rasti. Seno, ki so ga pokosili, je večinoma segnilo že v redev; prav tako žalostno je bilo z žetvijo... Črni oblaki so se torej jeli zbirati nad deželo že jeseni 1816, čeprav je bilo še kaj ostankov od pretekle letine. Sredi zime je pomanjkanje trkalo že splošno na vrata, spomladi 1817 pa so ljudje stradali tako, kakor že dolgo ne. Da je bila stiska še večja, je v aprilu pritisnilo še neugodno vre-

Preglednica 4

	A	B	C	
1815	september	1,623	406	7,4
	oktober	1,750	438	6,9
	november	1,584	396	7,6
	december	1,391	348	8,6
1816	januar	1,295	324	9,3
	februar	1,256	314	9,6
	marec	1,256	314	9,6
	april	1,216	304	9,9
	maj	1,155	289	10,4
	junij	1,155	289	10,4
	julij	1,098	275	10,9
1817	avgust	1,076	269	11,2
	september	1,216	304	9,9
	oktober	1,098	275	10,9
	november	1,054	264	11,4
	december	1,019	255	11,8
	januar	0,971	243	12,3
	februar	0,958	240	12,5
	marec	0,958	240	12,5
	april	0,945	236	12,7
	maj	0,980	245	12,2
	junij	0,971	243	12,3
	julij	0,899	225	13,3
	avgust	1,164	291	10,3
september	1,483	371	8,1	
oktober	1,549	387	7,7	

A: masa soržične štruce za 12 kr v kg — B: masa soržične štruce za 3 kr v gramih — C: cena kilograma soržičnega kruha v krajcarjih.

Preglednica 5

	Kruh	Meso
1815—19	6,4	12,9
1820—24	3,4	10,3
1825—29	3,4	9,8
1830—34	4,1	12,3
1835—39	3,7	14,1
1840—44	3,7	13,7
1845—49	5,0	14,6
1850—54	5,7	18,4

Povprečne petletne septembrske cene za kilogram najcenejšega kruha in govedine v krajcarjih

me z dežjem in snegom... Stradajočim so razdeljevali razna živila, največkrat pa neko juho iz vode, soli, kisa, krompirja, graha, ječmena in kruha, ki so jo zabelili po možnosti še s slanino ali pa s tem, da so kuhali v njej kaj mesa ali kosti ali pa prilili nekoliko krvi.«⁴ Korec, s katerim so v Stražišču pri Kranju delili to rumfordsko juho med ljudi, so za spomin shranili v cerkvi in postavili zraven spominsko ploščo z nemškimi in slovenskimi besedilom. »V lejtju 1816 je bila zemlja toko nerodovitna, de so reuni ljudje v lejtju 1817 toko stradali, de so po več krajih travo in otrobe jedli in od lakote mrli«,⁵ je zapisano v začetku.

Poglejmo si ta čas pomanjkanja in lakote s podatki o cenah sorzičnega kruha v Ljubljani za vsak mesec od septembra 1815 do oktobra 1817. V tem času so bile žemlje po en krajcar, štruca pšeničnega kruha po 8, sorzičnega pa po 8 in 12 krajcarjev. V preglednici 4 navajamo velikost sorzičnih štruc po 12 krajcarjev, da pa bi bila primerljivost s poznejšimi štrucami za 3 krajcarje lažja, navajamo tudi maso, ki bi jo imele trikrajcarske štruca, če bi jih že takrat pekli. Štruca za 12 kr je oktobra 1815 zadnjikrat tehtala več kot 3 funte. V naslednjih 21 mesecih je bila (s petimi izjemami) vsak mesec lažja, se pravi dražja. Julija 1816 je prvič tehtala manj kot 2 funta. Leto dni pozneje, julija 1817, je dosegla kriza višek. Štruca je tehtala 1 funt 19 lotov in poldrug kvint (899 gramov), cena za kilogram kruha pa zrasla na 13,3 kr. Za goldinar se je dobilo tedaj le 4 1/2 kg sorznika. Že avgusta si je zaradi dobre letine štruca opomogla na 2 funta, cena za kilogram pa je padla kar za tri krajcarje (na 10,3 kr). Predpisane cene govedine ne kažejo v vsem tem času nobenih posebnih sprememb. Ves čas je stal funt govedine, kakor smo rekli, 7 ali 8 krajcarjev. Julija 1817 sta bila torej kruh in govedina skoraj enako vredna: kilogram sorzičnega kruha je stal 13,3 kr, kilogram govedine pa 14,3 kr.

Dvajseta leta so bila poceni tako za meso kot za kruh. Septembra 1819 in 1823—1826 je bil hlebec za 3 kr težji od kilograma, v letih 1824 in 1825 je stal kilogram sorznika, kakor smo že omenili, samo 2,4 kr. Tako nizkih cen ni bilo odtlej nikdar več. Nizke so bile tudi cene mesa: v dvanajstih letih 1819—1830 je bil funt govedine vse septembra po 5 1/2 in 6 kr, v posameznih drugih mesecih celo po 5 kr.

V tridesetih letih in v prvi polovici štiridesetih so prevladovali navadne cene kruha in mesa (kg kruha 4 kr, kg govedine 13,5 kr), le da je bilo meso najcenejše v prvi polovici tridesetih let, kruh pa v drugi.

Z letom 1846 se je začela za kruh, z letom 1847 pa za meso daljša doba višjih cen. Pri kruhu je dosegla svoj višek v letih 1854 in 1855 s ceno 7,4 in 8,6 kr za kilogram, kar pa je še vedno zaostajalo za draginjo iz let 1816—1817. Cena mesa je dosegla prvi višek leta 1850. Prvega maja 1850 je »upravljajući odbor« zagrebške županije, v skrbeh zaradi cen mesa v Zagrebu, poslal raznim mestom, med njimi tudi Ljubljani, naslednje pismo: »Pošto se ovdašnji gradski mesari ustežuju občinstvo dovoljnom kolikoćom mesa providjati, samo da tim načinom povećanje cienne mesa izposlujuju, premda je ista ciena nečuvveno za isti grad na 20 kr šajna podignuta, nadjosmo za potrebito pravo mesarenja u najam dati i da tu sverhu tim se gurnie za najamnika i občinstvo koliko moguće pravedno postignemo, potrebito nam je znati cieniu govedine u pograničnih gradovih i po znamenitih mestih. Radi toga obračamo se i na Vas zvanično i najuljudnie Vas pozivajući, da se nebi uskratili nama cieniu mesa, kako je u Vašem području obična prijaviti i zajedno nama priobčiti uvete, pod kojima se pravo mesarenja dèrži.«⁶ Ljubljana je na to (z nemškim dopisom) odgovorila 15. maja. Odgovor navaja ljubljanske cene zadnjega časa (do marca 8,5 kr, od aprila 9,5 kr za funt) in pravi: »Tukajšnji mesarji s to ceno tudi niso zadovoljni in so nedavno oddali vlogo za primerno zvišanje iste.«⁷ Res je že junija cena poskočila na 10 kr, julija pa na 11 kr za funt, 19,6 kr za kilogram. Tako drago ni bilo meso nikdar v predmarčni dobi. Druga, še večja draginja, je nastopila čez nekaj let. Septembra 1855 in 1856 je bilo meso znova po 11 krajcarjev, septembra 1857 je stalo že 11 1/2 kr, septembra 1858 12 1/2 kr (22,3 kr za kilogram). Za goldinar se je tedaj dobilo: 2,7 kg mesa pitanih volov, 2,9 kg mesa vprežnih volov in 3,2 kg govedine z dežele. Tudi cene tretje kategorije so bile mnogo višje od vseh predmarčnih.

Preglednica 6

1815—19	66 g
1820—24	100 g
1825—29	107 g
1830—34	82 g
1835—39	91 g
1840—44	88 g
1845—49	68 g
1850—54	58 g

Povprečna petletna septembrska teža navadnih žemljic po pol krajcarja v gramih

Od soržnika ali posevnika je bil navadni pšenični kruh približno za polovico dražji. Kadar je torej stal kilogram najcenejšega kruha 4 kr, je stal kilogram navadnega pšeničnega kruha 6 kr in se je za goldinar dobilo 10 kg takega kruha. Navadne žemlje so stale prav toliko kot navaden pšeničen kruh. Ob ceni 6 kr za kilogram takega kruha je tehtala navadna žemlja za pol krajcarja 83 gramov (nekako 4 lote in 3 kvinte), velika žemlja za krajcar pa 167 gramov. Povprečno petletno septembrsko težo navadnih malih žemljic za pol krajcarja nam kaže preglednica 6. Najmanjše septembrske žemljice v vsem obdobju so bile leta 1855 s 35 grami, največje leta 1825 s 138 grami.

Boljši pšenični kruh iz cvetne moke je bil približno dvakrat dražji od najcenejšega kruha (192 % 1825, 205 % 1830, 206 % 1831,

213 % 1820). Po enaki ceni so se prodajale boljše žemlje. Kadar je torej stal kilogram najcenejšega kruha 4 kr, je bil pešenični kruh iz cvetne moke po 8 kr. Za goldinar se je torej dobilo 7 1/2 kg.

Meso je bilo navadno trikrat do štirikrat dražje od najcenejšega kruha. V posameznih letih so bile te razlike tudi dosti manjše. V času izredne draginje kruha, kakor smo videli, je bila ta razlika prav malenkostna.

OPOMBE

1. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJ, mesto Ljubljana, Reg. I/219, 304, 438, 574; razen v začetku so objavljali te razglase tudi v Laibacher Zeitung okrog prvega vsakega meseca. — 1a. Vlado Valenčič: Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne, Ljubljana 1977 (Razprave SAZU, razred za zgodovinske in družbene vede X, 4), str. 118 (358). — 2. Wilhelm Lippich: Topographie der k. k. Provinzialhauptstadt Laibach, Laibach 1834, str. 91. — 3. Poleg dela, navedenega v naslednji opombi, glej zlasti Ivo Pirkovič: Netek v zgodovini in bajki, Naša sodobnost 7, 1959, str. 811—827 in tam navedeno literaturo. — 4. Josip Mal: Zgodovina slovenskega naroda, str. 504—506. — 5. Po sliki v Malovi Zgodovini, str. 509. — 6. Zgod. arhiv Ljubljana, kot v op. 1, fasc. 574, fol. 240. — 7. Prav tam.

ZLET »SVOBODA« V CELJU IN NJEGOV ODMEV V ČASOPISJU

TATJANA CEPIC

Ob petnajsti obletnici svojega delovanja — 7. julija 1935 — je pripravila centrala delavskega izobraževalnega društva »Svoboda« v sodelovanju s svojimi podružnicami velik zlet svojih članov v Celju. Celje je bilo izbrano zaradi svoje močne tradicije delavskega središča pa tudi zaradi ugodne geografske lege. O celjskem delavskem gibanju je socialdemokratski časopis »Delavska politika« zapisal, da sodi celjsko okrožje med najaktivnejša delavska okrožja: redkokje je delavsko gibanje tako močno razvito in ima tolikšen vpliv kot prav v Celju in njegovi okolici. Zanimivo je, da nacionalistični val predlanskim v Celje ni mogel prodreti: rdeče organizacije so tiste, okoli katerih se zbirajo delavci. Za vse to se moramo zahvaliti požrtvovalnim sodrugom celjskega okrožja,

njihovi marljivosti in idealizmu. Zato je tudi prav, da se prvi zlet »Svobode« vrši prav v Celju, da dá tamošnjemu gibanju novih pobud in novega elana.¹ Nadalje našteva podružnice v okolici Celja in pripominja, da se bo v kratkem pridružilo številnim že obstoječim še troje novih v Trnovljah, Ostrožnem in v Vojniku. V različnih strokovnih organizacijah je bilo organiziranih v Celju preko 2000 delavcev, najmočnejše v Zvezi kovinarskih delavcev.

Vseslovenski zlet sta pripravljali dve strani: uradno so ga organizirali v Svobodini Centrali socialdemokrati, nanj pa so se pripravljali tudi komunisti, ki so imeli močne pozicije v skoraj vseh podružnicah. Socialdemokrati so želeli izkoristiti zlet za zahtevo po obnovitvi socialistične stranke pod no-